

Bosbesbroedende Zwartkoppen in Boswachterij Nunspeet

Harvey van Diek

Willem van Manen

In 2008 inventariseerde ik Boswachterij Nunspeet (2388 ha) op de Noord-Veluwe (Gld.) in opdracht van Staatsbosbeheer (van Manen 2008). Het grootste deel van het gebied bestaat uit bos (2095 ha), vooral Grove Den *Pinus sylvestris*. Het merendeel van het bos is aangeplant tussen 1920 en 1950. Veel vakken zijn weinig gemengd, al staat tegenwoordig in de oudere dennenpercelen soms een aanzienlijke hoeveelheid Zomereik *Quercus robur*, die hier en daar een tweede boomlaag begint te vormen. Verder zijn veel jonge bomen opgeslagen op plekken waar sterk is gedund of kaalkap is gepleegd. Het gaat daarbij in de meeste gevallen om Douglasspar *Pseudotsuga menziesii* en Grove Den en op sommige plekken om berk *Betula spp.* en Beuk *Fagus sylvatica*. Vooral in oude dennenvakken is Blauwe Bosbes *Vaccinium myrtillus* in de kruidlaag aspectbepalend en bereikt een hoogte van wel een meter, vooral in het zuiden van het gebied, waar de bodem meer leemhoudend is.

Er werden vijf integrale inventarisatieronden uitgevoerd in de periode april t/m juni met een gemiddelde intensiteit

van 8.8 minuten per hectare. Daarbij werden de waarnemingen van onder meer Zwartkoppen *Sylvia atricapilla* ingetekend op een kaart. De waarnemingen zijn later geïnterpreteerd volgens de normen in Van Dijk (2004).

Van de Zwartkop werden 228 territoria vastgesteld, wat neerkomt op een dichtheid van 9.5 territoria per 100 ha en 10.9 territoria per 100 ha bos. Deze dichtheid is voor Nederlandse begrippen niet bijster hoog; in rijk loofbos kan deze oplopen tot 70-100 territoria per 100 ha (o.a. Hustings *et al.* 2006). Voor naaldbos is het echter een min of meer gebruikelijke dichtheid (Veluwezoom: Vogelwerkgroep Arnhem e.o. 2007), wat deels samenhangt met de rijkdom (arm) en structuur (veelal te open) van het bos. Het viel me in Boswachterij Nunspeet echter op dat juist in de opener en oude percelen Grove Den relatief veel Zwartkoppen voorkwamen, ook wanneer er geen sprake was van struiken of stukken met verjonging (zie foto). Er lag wel hier en daar een in de winterstormen van 2007 uitgewaaide dennenkruin, maar verder stond er alleen bosbes. De dichtheid in dergelijke percelen bedroeg

Willem van Manen

Typisch bosbeshabitat van Zwartkoppen in Boswachterij Nunspeet, het nest met vijf eieren zat in dit geval onderin de kruin van de omgevallen groveden, Nunspeet vak 142, 22 mei 2008. *Typical bilberry Blackcap breeding habitat in the forestry of Nunspeet, the nest containing five eggs is in the lower part of the crown of the fallen pine.*

ongeveer 2-3 territoria per 10 ha, twee tot drie keer hoger dan het gemiddelde voor dit bos. Het al dan niet voorkomen van Zomereik als tweede boomlaag had geen invloed op de dichtheid. In de betreffende percelen was 50-80 cm hoge bosbes meestal bodembedekkend aanwezig.

Ik heb geprobeerd wat nesten te vinden, maar dat bleek in de grote oppervlakten soms bijna heuphoge bosbes erg moeilijk. Toevallig gevonden nesten zaten op plekken waar een dennenkroon tijdens de storm van 2007 tussen de bosbes viel (foto boven), maar één nest vond ik in september in al bijna kale bosbes (foto volgende pagina). De nesthabitat bestaand uit oud en open dennenbos met ondergroei van uitsluitend bosbes was uit Nederland bij mijn weten voor Zwartkoppen tot dusver niet bekend.

In ons land maken Zwartkoppen hun nest het meest in doornstruiken (vooral braam *Rubus spp.*) en ruigtekruiden (vooral Grote Brandnetel *Urtica dioica*). In bossen bij Nijmegen en in Limburg bleek bij systematisch nestonderzoek midden jaren negentig 76% van 85 nesten (loofbos) tot 81% van 27 nesten (naaldbos) in een braam te zijn gebouwd (Hustings & Majoor 2002). In naaldbossen op armere grond zonder ondergroei van braam worden nesten gewoonlijk aangetroffen in dichte opslag van jonge naaldbomen of in de onderste takken van grotere sparren of bijvoorbeeld Jeneverbes *Juniperus communis* (Bijlsma 2008). Vergelijkbare

resultaten stammen uit het aan Nederland grenzende Rijnland (Mildenberger 1984) en Zuid-Duitsland (Berthold *et al.* 1990). Ook in een analyse van nestplaatskeuze van Zwartkoppen op basis van voornamelijk Pools materiaal, komt bosbes niet voor als nestplaats (Bocheński 1985).

In feite maakt de soort opportunistisch gebruik van voor nestelen geschikte vegetaties, van hoge ruigtekruiden tot struiken en jonge boompjes, en is de voorkeur voor een bepaalde soort afhankelijk van wat lokaal het meest algemeen voorkomt (Glutz von Blotzheim & Bauer 1991). Broeden in Blauwe Bosbes valt binnen deze definitie. Omdat Bosbes op de hoge zandgronden plaatselijk bepaald niet zeldzaam is, wekt het enige verbazing dat deze struik nog niet bekend was als nestelhabitat van Zwartkoppen. Het blijft onduidelijk of en waarom deze habitat niet eerder door Zwartkoppen werd geëxploiteerd.

Fred Hustings en Rob Bijlsma bedank ik voor het aandragen van literatuur, Fred Hustings bovendien voor het becomingentariëren van eerdere versies van dit artikel.

LITERATUUR

Berthold P, U. Querner & R. Schlenker 1990. Die Mönchsgrasmücke *Sylvia atricapilla*. Neue Brehm-Bücherei, 603. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.

Willem van Manen

Nest van Zwartkop in bosbessenstruik op 30 cm hoogte, Nunspeet vak 150, 11 september 2008. *A nest of Blackcap in a bilberry bush at a height of 30 cm above the ground. The nest was found after the breeding season.*

- Bijlsma R.G. 2008. Jeneverbessen *Juniperus communis* als nestplaats van vogels. *Drentse Vogels* 21: 2-5.
- Bocheński Z. 1985. Nesting of the *Sylvia* warblers. *Acta Zoologica Cracovia* 29: 241-328.
- van Dijk A.J. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisaties in proefvlakken). SOVON-Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Glutz von Blotzheim U.N. & K.M. Bauer 1991. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas* 12/II. Aula-Verlag, Wiesbaden.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp 2006. *Avifauna van Limburg*. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Roermond.
- Hustings F. & F. Majoor 2002. Zwartkop *Sylvia atricapilla*. In SOVON Vogelonderzoek Nederland, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000, pp. 394-395. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- van Manen W. 2008. De broedvogels van Boswachterij Nunspeet in 2008. SOVON-inventarisatie-rapport 2008/27. SOVON-Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Mildenberger H. 1984. *Die Vögel des Rheinlandes* 2. Kilda-Verlag, Greven.
- Vogelwerkgroep Arnhem e.o. 2007. *Vogels van de Veluwezoom*. Vogelwerkgroep Arnhem e.o., Arnhem.

Willem van Manen, Talmastraat 112, 9406 KN Assen; willemanmanen@hotmail.com

Blackcaps *Sylvia atricapilla* breeding in Bilberry-dominated vegetation in pine woodland.

In a breeding bird survey on the Veluwe in The central Netherlands, Blackcaps turned out not only to occur in sections of Scots Pine (*Pinus sylvestris*) forest where groups of dense young trees were available, but also in open stands of c. 70-100 year old pines with an understory of only Bilberry *Vaccinium myrtillus*. The density in these stands amounted 2-3 pairs/10 ha, two to three times higher than in the surrounding woodland in the study area of 2388 ha. Finding nests by following birds turned out to be difficult in this type of vegetation. Nests

found by coincidence were in the lower parts of fallen pine crowns between bilberry (picture p.149) but in September, when part of the bilberries lost their leaves, one nest was found in a bilberry (picture p. 150). Nesting in bilberry vegetation was not known to me and has not been described in the consulted literature. If and why Blackcaps did not use the quite extensively available bilberry understory in coniferous woodland before, remains unclear.